

REGIONALIZEM IN NACIONALIZEM

Milan BUFON

mag., Slovenski raziskovalni inštitut, 34133 Trst, ul. Carducci 8, IT
MD, Istituto di ricerca sloveno, 34133 Trieste, Via Carducci 8, IT

IZVLEČEK

Članek poskuša odgovoriti na nekatera vprašanja, ki so temeljnega pomena za razumevanje sodobnega fenomena regionalizma. Katere so razlike med nacionalizmom in regionalizmom? Kateri so družbeni in ekonomski vzgibi obeh fenomenov? Kakšno je razmerje med državo in regijami? Kakšno vlogo odigravajo pri tem lokalne skupnosti? Kakšne so njihove zahteve in pričakovanja? Kakšne scenarije nam odpirajo ti procesi?

UVOD

Nismo daleč od resnice, če trdimo, da je regionalizem v bistvu nacionalizem v zmanjšanem formatu. Toda pojmovne razlike med korenoma "natio" in "regio" se ne omejujejo le na vprašanje skale, ampak posegajo tudi na druga področja: oba "izma" se med seboj razlikujeta ne le po tem, da obvladujeta različen prostor ali bolj različno obsežen prostor, ampak povečini tudi različno časovno obdobje. Regije so v določenem smislu obstajale pred pojavom nacij (angleški termin nation-state je morda manj dvoumen), in zdi se, da so se njihovi obrisi po zatonu klasičnega nacionalizma, ki je dosegel višek v stoletju 1850-1950, ponovno z debelejšimi črtami zarisali v politično karto razvitega dela sveta. Toda ali so to še vedno iste regije? Ali so "državni" nacionalizmi danes res kaj slabotnejši? Kakšna je pri vseh teh procesih vloga persistentnih teritorialnih dejavnikov in modernizacijskih efektov? Kolikšna je pravzaprav "teža" lokalnih perifernih skupnosti v odnosu do centrov odločanja? In kako je na obrobju "zgodovinskega" evropskega Zahoda? Na ta vprašanja bomo poskusili odgovoriti v treh nadaljevanjih na straneh revije Annales. Prvo izmed teh ima naslov "Regionalizem in nacionalizem" in bo prikazalo razvojno in interpretativno prepletanje obeh fenomenov, s katerima so se pričeli intenzivneje ukvarjati zlasti angloameriški družboslovci od konca 60. let dalje.

IZVOR NACIJ

S podobnim naslovom je Anthony D. Smith leta 1989 objavil odmeven članek v reviji Ethnic and Racial Studies, v katerem je želel podati razmerje med "primordialnostjo" in "modernostjo" nacij in nacionalizma. Če je namreč nacionalizem značilen zgolj za moderni svet, smemo sklepati, da je gibanje samo abstraktni konstrukt vodilnih elit v boju za oblast; če pa uspemo dokazati, da so nacionalistična gibanja neka konstanta v zgodovini človeštva, bo to dejstvo nujno zmanjšalo vlogo, ki jo pri razvoju nacionalnega vprašanja običajno pripisujemo "modernim" dejavnikom, kot sta birokracija in kapitalizem, vidna izraza procesa družbene in teritorialne standardizacije in modernizacije. V bistvu gre tu za dilemo, ali je nacionalizem širše kulturno ali bolj konkretno politično gibanje ali celo kombinacija obeh. Nedvomno se narodi oblikujejo okrog stabilnejših in trajnejših kulturnih in družbenih skupnosti, za katere obstajajo v literaturi zelo različni termini: "ljudstvo", "Volk", "ethnie" itd. Po Smithu opredeljujejo te skupnosti nekatere skupne karakteristike, kot so lastno samozavedanje in poimenovanje, skupno historično izročilo ali mitologija, opredeljen skupni kulturni ali zgodovinski prostor, skupni kulturni okviri jezikovne in druge narave.

Če te karakteristike etničnih skupnosti primerjamo z različnimi definicijami narodov, ne bomo odkrili bistvenih razhajanj: obe družbeni formaciji opredeljujejo v

prvi vrsti kulturni elementi. Vendar nam zgodovinski pregled razvoja nacionalnih gibanj, še posebno v Evropi, razkrije, da so narodi etnične skupnosti z zelo jasnimi in posebnimi željami in cilji; njihove želje in cilje lahko konkretiziramo z izrazom "nacija", pri čemer ni nacija nič drugega kot prostorsko in družbeno strukturirana "arena" modernih političnih transformacij. Narodove nacionalne ambicije to družbeno skupnost odtrgajo od zgolj kulturnih dimenzij in podčrtujejo njeno politično in ekonomsko funkcijo v državotvornem procesu. Nacionalizem je tako v "moderni" dobi prevzel predvsem podobo političnega gibanja narodov pri konstituiranju držav-nacij. Sledeč temu konceptu, so torej narodi etnične skupnosti z razvitimi višjimi družbenimi sloji in ustreznim aparatom, ki narodovo kulturno in družbeno identiteto uspe uveljaviti v širšem prostoru in pri tem podrediti v perifernih območjih prisotne šibkeje strukturirane skupnosti. Toda odkod ta nenadna potreba po družbeni ali celo kulturni standardizaciji znotraj držav, ko pa vemo, da so pred tem evropske države odlikovale zelo velike notranje kulturne in regionalne razlike, ne da bi to dejstvo kdove kako motilo tekočih vladarskih poslov? Odgovor, ki ga na to vprašanje daje Ernest Gellner, je preprost in prepričljiv: to se je zgodilo samo zato, ker je bilo za razvoj industrializacije v prostoru potrebno odstraniti socialne in kulturne pregrade, ki jih je predstavljal vertikalno oziroma lokalno organiziran kmečki sloj, in torej to heterogeno družbeno "gmoto" s pomočjo državnega aparata, ustrezne infrastrukture in zlasti standardnega izobraževalnega sistema preoblikovati v mobilen in izučen delavski razred. Klasični primer tega teritorialno opredeljenega nacionalizma je razvoj francoske nacije s postopno družbeno standardizacijo svojega teritorija, ki se je pričela v 17. stoletju in dosegla višek za časa Tretje Republike, ko je državnemu aparatu uspelo "kmete preoblikovati v Francoze", kot je posrečeno zapisal Weber leta 1979. S podobnimi problemi se je kasneje srečevalo tudi italijansko nacionalno gibanje; nanje se zelo plastično sklicuje znani rek "fatta l'Italia, facciamo gli Italiani". Najbolj se je v tej smeri potrudilo italijansko fašistično gibanje, ki je tako poosebljalo skrajni državni nacionalizem, ki je Evropo prevzel v začetku tega stoletja.

Ni slučaj, če sta se ravno v tem času v mnogih svetovnih jezikih pojma "država" in "narod" pričela tesno prepletati in naposled obveljati kot funkcionalna sinonima, kajti odkar je v politični svet ob aristokratskem in cerkvenem vstopil tudi obsežen "svet" meščanov, je izrek "l'etat c'est moi" postal "l'etat c'est le peuple", čeprav je ta "peuple" mnogokrat bilo le to, kar je trenutna vodilna elita izbrala in določila. Dejansko je pravih nacij, se pravi političnih državnih tvorb, ki se prostorsko ujemajo z območjem bivanja enega samega naroda, v svetu zelo malo. Connor je leta 1978 ocenil, da je take karakteristike imelo le 9% držav, medtem ko

v večini takratnih držav dominantni narod ni presegal polovice skupnega števila državljanov.

Nacionalizem ali bolje državni nacionalizem je torej ne le kontroverzen, ampak tudi izrazito moderen družbeni pojav: do leta 1890 je le sedem nacij doseglo državno suverenost, do leta 1945 se jih je osamosvojilo še 25, od tega leta do danes pa še nad sto. Število članic OZN, pri čemer je značilno, da se kratica v slovenščini nanaša na "narode", v originalu pa na "nacije" kot sinonim "državnih družbenih skupnosti", je od leta 1945 do danes poraslo od 52 na okrog 170. Očitno smo priče ne le procesu osamosvajanja narodov v okviru velikih imperijev, ampak tudi pospešenemu procesu drobitve nedavno nastalih, zlasti multinacionalnih političnih tvorb. Pri tem prihaja do izraza zlasti temeljno protislovje sodobnega nacionalizma, ki ga je Snyder opredelil kot paradoks ABC: narod A se v okviru nacije B bori za svojo samostojnost, kasneje pa isto pravico odreja drugim etničnim in regionalnim skupnostim C, ki se nahajajo znotraj njegovega ozemlja. Zaradi tega obstajajo v svetu bolj ali manj sočasno tako "osvobodilni" kot "represivni" nacionalizmi.

Čeprav bi na prvi pogled sodili, da gre za isti fenomen z dvema različnima obrazoma, sta si "državni" in "postdržavni" nacionalizem vendarle zelo različna. Za prvega bi lahko rekli, da predstavlja svojstveno kombinacijo prepletanja družbenih, kulturnih in ekonomskih faktorjev, ki so v določeni razvojni fazi odkrili v srednje velikih državnih prostorih svoje idealno življenjsko okolje: da bi to dosegli, je moralo priti do razpada velikih imperijev ali do združitve malih fevdalnih gospodstev. Toda kmalu se je pokazalo, da je za razvijajočo se industrijsko družbo ta okvir pretesen, in tako je prišlo do ponovnega razcepa med družbeno-kulturno in družbeno-ekonomsko dimenzijo držav, ki se je do druge svetovne vojne izražal v imperialistični politiki velesil, nato pa v ustanavljanju med- in nad-državnih interesnih skupnosti. V tej fazi upadanja ekonomske, če že ne politične, vloge držav so s popuščanjem centralističnih teženj tudi periferne skupnosti dobile nove možnosti uveljavljanja svoje specifike, za to novo gibanje pa se je uveljavil termin "novega" etno- ali regio-nacionalizma.

V bistvu gre za protislovje med kulturno in ekonomsko dimenzijo družb: obema so obstoječi državni okviri mnogokrat neustrezni. V pogledu različnih persistentnih kulturnih značilnosti znotraj držav so slednje predimenzionirane, v pogledu sodobnih ekonomskih integrativnih trendov pa premajhne. Po Deutshevem mnenju obstajata hkrati in često nasprotujoči si tendenci po "svetovni" in "lokalni vladi". Izraz tega potencialno konfliktnega protislovja je tudi pojem "regionalizma", ki se uporablja tako v odnosu do med- in nad-državnih integrativnih procesov kot v odnosu do lokalnih gibanj.

DRŽAVE IN REGIJE

Ne glede na različne interpretacije nacionalizma, je to gibanje vselej v tesni zvezi s prostorom, ki ga preoblikuje v politični teritorij oziroma v "domovino" dominantne kulture. Nacionalno ozemlje je hkrati realni in imaginarni družbeni prostor, h kateremu se nagibata tako proces klasičnega državotvorja kot različna "osvobodilna" nacionalna gibanja, in vsebuje zato po mnenju Williamsa in Smitha neko objektivno in subjektivno dimenzijo. Ker pa se nacionalni prostori največkrat gradijo na že obstoječih etničnih ali historičnih regijah, prihaja pri tem procesu ne le do konfliktov pri teritorialni in družbeni amalgamaciji različnih kulturnih prostorov, ampak tudi do prekrivanja teritorialnih sentimentov, saj se lokalna družbena in kulturna identiteta ne ujema vselej z večinskim nacionalnim čutom. Kot smo videli, je "državni" nacionalizem izrazito moderen pojav, ki se tesno prepleta s procesom družbeno-ekonomske modernizacije v tranziciji med fevdalizmom in kapitalizmom in katerega označuje tudi vse večja teritorializacija družbene in ekonomske organizacije.

Če je bila Evropa v fevdalnem obdobju v bistvu skupek velikega števila "periferij" brez "centra", je za obdobje modernizacije značilna ravno politična in gospodarska koncentracija, pri čemer centri odločanja prihajajo v neobhodne konflikte s perifernimi predeli države, ki se ne podreajo skupnim "nacionalnim" standardom. Relativna ekonomska in politična šibkost perifernih območij je vzrok, da je do bolj razčlenjene in organizirane reakcije na nacionalno-državno teorijo in prakso lahko prišlo le ob zatonu klasičnega nacionalnega obdobja, ko je svetovna politika in ekonomija začela preraščati pretesne državne okvire. Zato ni slučaj, da so se regionalna gibanja začela sproščati od konca 60. let dalje, ko je dotlej prevladujoča paradigma modernizacije, ki je temeljila na izkoriščanju perifernih območij ter na kulturni in družbeni standardizaciji državnega ozemlja, pričela vidno pešati. Po eni strani je prihajalo do postopne mednarodne integracije, kateri so botrovali zlasti gospodarski interesi, po drugi pa do delne notranje decentralizacije oblasti in produkcije, ki je v regijah odkrila idealne vmesne socioekonomske in upravopolitične člene.

Pokazalo se je namreč, da državne meje skoraj v nobenem primeru ne združujejo homogenega prostora, ampak da je slednji sestavljen iz različnih območij (regij) s posebnimi historično pogojenimi razvojnimi in strukturnimi značilnostmi ter na različni razvojni stopnji. Zaradi tega se za večjo regionalno avtonomijo borijo tako manj razvite kot razvitejšje regije, ki pa so lahko kulturno, politično in ekonomsko podrejene v vsedržavnem merilu (Aarebrot, 1982). Obenem so se zaradi sorodnih značilnosti in skupnih interesov mnoge obmejne regije začele združevati v posebne medregionalne

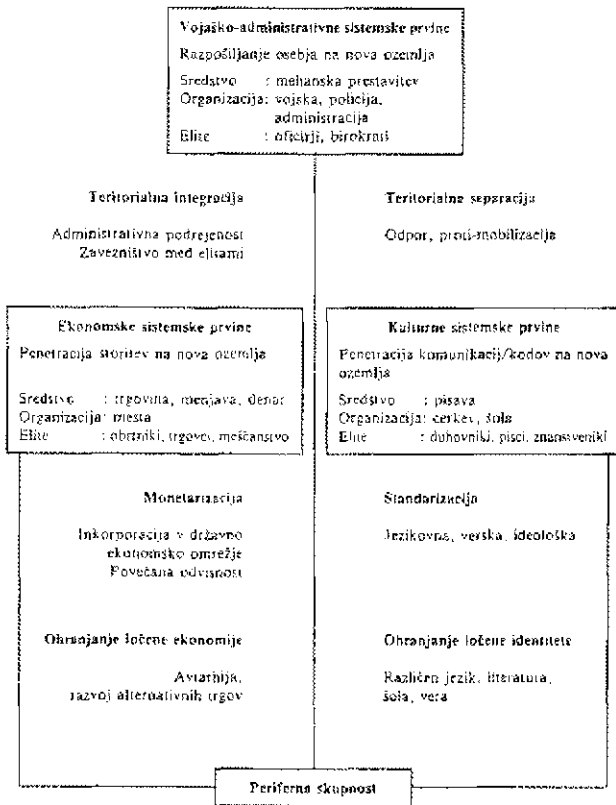
zveze. Na ta način se večina obmejnih območij, ki so nekdaj predstavljala le periferijo centralistično organiziranih držav, spreminja v središče novih mednarodnih regionalnih zvez.

Pojav regionalizma ali "regionalno prebujanje", ki je največkrat tesno povezan s sočasnim pojavom "etničnega prebujanja", je postal tako predmet socioloških, geografskih in politoloških obravnav. Nastal je celo mednarodni raziskovalni projekt, ki naj bi proučeval vzroke in pogoje za razvoj regionalnih gibanj. Ta projekt z naslovom "Economy, territory, identity", ki že sam po sebi plastično ponazarja poglobitve prvine regionalnih gibanj, je koordinirala univerza v Bergnu, nosilca projekta pa sta bila profesorja Rokkan in Urwin. Avtorja sta periferije označila kot odvisna območja z omejenimi možnostmi samouprave oziroma avtonomije ter skromnimi sredstvi za zavarovanje svojih značilnosti pred zunanji vplivi. Perifernost nekega območja se zato najpogosteje kaže v njegovi politični, ekonomski in kulturni dimenziji družbenega življenja, katero v odnosu do centra opredeljujejo karakteristike oddaljenosti, različnosti in odvisnosti. Interakcijski teritorialni sistem na ravni center-periferija ter preoblikovanje ekonomskih, teritorialnih in kulturnih aspektov perifernih območij prikazujeta shemi 1 in 2. Najbolj "vidne" so pri tem seveda kulturne razlike, ki v perifernih skupnostih prevzemajo funkcijo nekakšnega katalizatorja, na katerega se nato "obešajo" še ostale prvine perifernega "odpomišstva". V tem pogledu se lahko oblikuje več kombinacijskih možnosti, med temi šest značilnejših:

- uspešen center s krepitvijo edinega centralnega državnega jezika;
- večjezična struktura s federalističnim prilagajanjem dveh ali več jezikov v okviru iste države;
- zmagoslavne periferije z uspešnim ohranjanjem ločenih jezikovnih standardov v perifernih območjih;
- periferije s šibko jezikovno standardizacijo, a z nekaterimi elementi politične avtonomije;
- marginalne periferije brez lastne jezikovne standardizacije in politične avtonomije;
- vmesni primeri političnih konfliktov med večjimi jezikovnimi skupnostmi.

Shema 3 prikazuje strukturni model centralnih standardizacijskih postopkov in tem nasprotnih perifernih oblik obrambe in mobilizacije, medtem ko shema 4 ponuja tipološko sistematizacijo zahtev perifernih skupnosti med popolno neodvisnostjo in popolno integracijo. Shema 5 opozarja na dodatne možnosti, ki jih za razliko od "navadnih" perifernih območij imajo obmejne periferije, ki so poseljene z nacionalnimi manjšinami. O teh aspektih pa bo obširneje govora v nadaljevanju.

Pri prenosu zahtev periferij k centrom in odgovorov slednjih nazaj "na teren" odigra vlogo veliko politične stranke, ki združujejo v sebi obenem interese centrov in periferij in se zato ponujajo kot idealni posre-

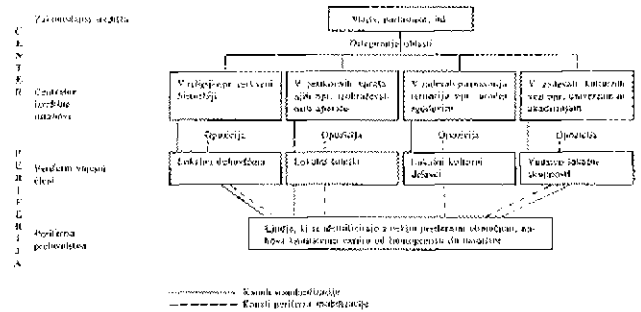

Shema 1
 Interakcijski teritorialni sistem center - periferija.

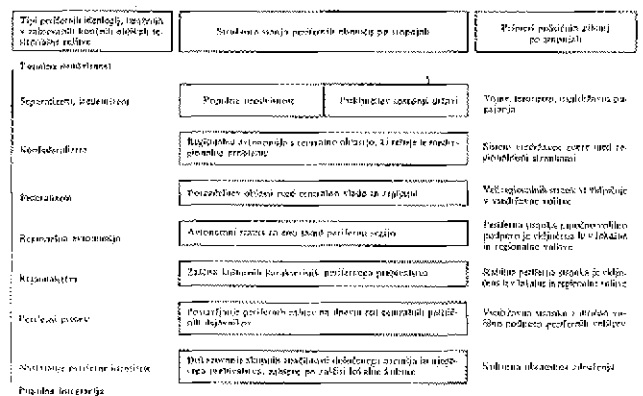
	EKONOMIJA	TERITORIJA	KULTURA
I	Srednjeveško geoekonomsko stanje	Zgodnja / pozna unifikacija	Zgodnja / pozna alfabizacija
II	Trgovinska ekspanzija, zgodnja urbanizacija	Razvoj administrativne penetracije	Zgodnja / pozna standardizacija
III	Industrijska revolucija	Širjenje volilne participacije, nastanek strankarskih sistemov	Masovno izobraževanje v dominantnih / perifernih jezikih
IV	Spremembe v periferni ekonomiji sprito tehnoloških inovacij	Povečana političizacija na etnično-jezikovni-teritorialni liniji	Razvoj perifernih jezikov: uradno priznanje, število govorcev, položaj v komunikacijskih sredstvih, izobraževalna vloga

Shema 2
 Preoblikovanje ekonomskih, teritorialnih in kulturnih aspektov perifernih območij.

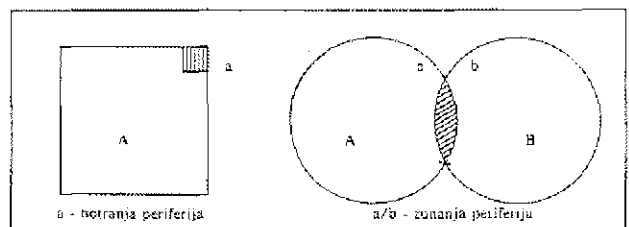
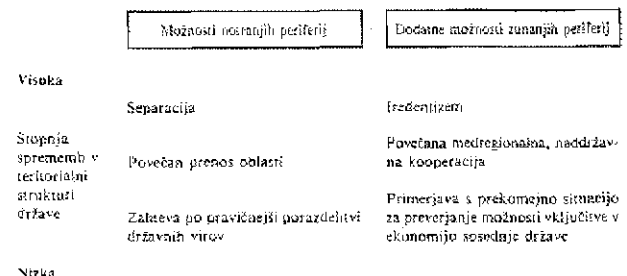
dnik med obema stranema. Stranke lahko pri tem dočela podprejo zahteve periferij, čeprav se to v vsedravnem merilu redkeje dogaja, ker bi si stranke z rušenjem obstoječega političnega ravnotežja spodbujale tudi lastno legitimnost, lahko pa te zahteve tudi docela prezrejo, kot se je običajno dogajalo v tradicionalnih "enonacionalnih" državah z močnimi centri in šibkimi periferijami. Veliko spodbudo za dojevanje

Shema 3
 Model centralnih standardizacijskih postopkov in periferne protimobilizacije.

Shema 4
 Tipološka sistematizacija zahtev perifernih območij.

Shema 5
 Razvojne teritorialne možnosti notranjih in zunanjih periferij.

problemov perifernih območij vnašajo v politični sistem zlasti močne regionalne stranke, ki uspejo s svojimi programi združiti interese večine v teh območjih živečega prebivalstva. Centri na zahteve periferij različno reagirajo, čeprav postaja ignoriranje teh zahtev vse manj pogosto, saj so politični in ekonomski stroški za vzdrževanje družbenih diskriminacij večji od njihovega vsaj delnega odpravljanja.

Za prva povojna leta je bilo značilno, da so kompleksno problematiko modernizacije in z njo povezanih konfliktov med centri in periferijami z reducirali le na vprašanje "neenakomernega razvoja", pri čemer je bilo zelo razširjeno prepričanje, da se bodo nesorazmerja v stopnji socioekonomske razvitosti sama razrešila z "naravno" difuzijo tehnoloških inovacij iz centrov v periferijo. V resnici je ta relativna redistribucija potekala docela centripetalno in tako z osiromašenjem perifernih območij v še večji meri spodbudila ekonomsko rast razvitejših predelov. Te oblike regionalne politike so sledile tedaj prevladujoči teoriji o "razvojnih polih in oseh", ki naj bi s svojo nenehno ekonomsko rastjo spodbudili splošen socioekonomski razvoj. Kljub temu, da je tako zastavljena politika omogočila splošno izboljšanje življenjskega standarda ob povečani socialni in prostorski mobilnosti, so ostajale zahteve perifernega prebivalstva povsem drugačne, saj se je slednje borilo za teritorialno pravičnost ali konkretnije za možnost dela in življenja v lastnem kulturnem okolju ob pogojih večje politične avtonomije. Šele konec 70. let se je začelo uveljavljati prepričanje, da za razreševanje protislovij "modernizacije" niso zadostni zgolj abstraktni ekonomski programi, ampak da je treba ekonomske intervencije za periferna območja združiti s specifičnimi in prostorsko diferenciranimi političnimi ukrepi. Hote ali ne hote se je morala tako zastavljena politika regionalnega razvoja spoprijeti tudi z vprašanjem lokalne identitete, saj samo priznanje regionalne specifičnosti omogoča celovitejšo sproščanje njenih potencialov. Strukturne značilnosti "stare" centralizirane in "nove" decentralizirane države prinaša shema 6.

CENTRALIZIRANA DRŽAVA	DECENTRALIZIRANA DRŽAVA
Kulturna homogenost	Kulturni pluralizem
Centralizirano gospodarstvo	Decentralizirano gospodarstvo
Centralizirana oblast	Decentralizirana oblast
Zaenarjanje perifernih območij	Spodbujanje razvoja perifernih območij
Prostorsko in družbeno centraliziran razvoj	Prostorsko in družbeno difuzen razvoj
Šibka mednarodna integracija	Močna mednarodna integracija

Shema 6

Strukturne značilnosti "stare" in "nove" države.

Po obdobju "državnega nacionalizma", ko se je zdelo, da je družbena in teritorialna identiteta prebivalstva določene nacije povsem homogena in istovetna z doseženo ali zaželeno politično formacijo, kjer se manjšinske, periferne skupnosti po lastni volji ali pod prisilo hočejo in morajo podrediti sentimentom in interesom prevladujoče ali močnejše etnične skupine in njenih vodilnih elit, je regionalno in etnično prebujanje v perifernih predelih razvitega sveta odkrilo nove dimenzije temeljnega družbenega odnosa s svojim okoljem, ki se že od nekdaj izraža s pojmom, kot sta identiteta in teritorialnost. Posebnega pomena je pri tem relativizacija obeh pojmov, se pravi, da raziskovalci nacionalno identiteto postavljajo v širšo skalo družbenih in prostorskih zvez med lokalnostjo in globalnostjo, med tistim, kar je prostorsko točno definirano, in tistim, kar se javlja kot subjektivni kulturni ali akcijski prostor.

Ta relativizacija je seveda često zelo problematična, ker se prostorska identiteta lahko hkrati navezuje na različne skale. Do kod sega na primer prostorska identiteta avtorja teh vrstic, rojenega v Trstu, živečega v Saležu v občini Zgonik, izobraznega v Ljubljani, pripadnika slovenske manjšine v Italiji? Ali bo to rojstni kraj, kraj bivanja, občina, Pokrajina Trst, Dežela Furlanija-Juljska krajina, Italija, Evropska Unija ali slovensko avtohtono ozemlje v Italiji, slovenski etnični prostor, Republika Slovenija, bivša Jugoslavija, ves slovanski svet? Ali bo to prostor, v katerem se dnevno gibljem, kraji na eni in drugi strani meje med Italijo in Slovenijo, funkcionalni in kulturni mednarodni in medregionalni prostor, kot je delovna skupnost Alpe-Jadran ali Srednja Evropa? Vse te različne individualne skale je treba seveda pri prostorski identiteti posameznih družb in socialnih grup ustrezno abstrahirati, toda ne glede na to, ali se prebivalec določenega predela Nemčije identificira z Bavarsko, Hannoverom ali Schleswig-Holsteinom, Novozelandsčan pa z Waikatom, Otagom ali Westlandom, smemo navedene oblike teritorialne pripadnosti na pod-državnem nivoju poenotiti pod nazivom "regionalizem". Toda, ali je bilo regionalistično na primer tudi gibanje za neodvisnost Slovenije v okviru nekdanje jugoslavije, tako kot se označujejo separatistična ali avtonomistična gibanja na Škotskem, v Quebecu, v flamskem delu že federalizirane Belgije, v Kataloniji?

REGIONALIZEM: NACIONALIZEM V ZMANJŠANEM FORMATU?

Za regionalno in etnično prebujanje v Evropi in v svetu se mnogokrat uporablja termin "neo-nacionalizem". Od klasičnega nacionalizma se razlikuje zlasti po tem, da ga ne označuje več ideal - do katerega naj bi bili sicer upravičeni le večji ali "zgodovinski" narodi - nacionalne integritete v okviru lastnih držav, ampak

zlasti težnja po drobitvi obstoječih držav oziroma držav, ki so jih ti narodi oblikovali po "lastni meri". Prav zato, ker se neo-nacionalizem razlikuje od klasičnega državnega nacionalizma, ta težnja ne vodi nujno v separatistične ekstreme, ampak se v številnih primerih zadovoljuje že z večjimi decentralizacijskimi posegi in oblikovanjem avtonomnih regij, niti ni omejena le na manjšinske etnične skupine ali narode, ampak se nanjo sklicujejo tudi različne avtohtone regionalne skupnosti.

Dejansko je etnični mozaik razvitega sveta neverjetno pisan: samo v Zahodni in Severni Evropi, se pravi na območju klasičnih držav-nacij, je nad 50 različnih avtohtonih etničnih manjšin, še večje pa je njihovo število v Srednji in Vzhodni Evropi (Anderson, 1990). Položaj teh etničnih manjšin je lahko po avtorjevem mnenju zelo različen, saj se srečujemo s primeri, ko te grupe razpolagajo z lastnim, bolj ali manj avtonomnim ozemljem, kakor francoski Kanadčani v Quebecu ali Slovenci v okviru bivše Jugoslavije, medtem ko predstavljajo drugo in tretjo grupo nacionalne manjšine v okviru sosednjih držav (enostranska ali zrcalna distribucija); spet drugačen je primer etnične skupine, ki je sicer teritorialno kompaktna, a vendarle razdeljena med različne države, na primer Baski, Frizijci in Laponci; nekatere izvirno homogene etnične skupine pa so ne le razdeljene med različne države, ampak tudi teritorialno razdrobljene, na primer Retoromani; šesti primer predstavljajo po Andersonovem mnenju funkcionalno povezane, a v različnih državah živeče manjšine kot na primer keltske manjšine Škotske, Irske, Walesa, Cornwalla in Bretanije; poslednji in najbolj zapleten primer naj bi predstavljale manjšine znotraj manjšin, kot je angleško govoreča grupa v Quebecu, Ladinci na Južnem Tirolskem ali nemško govoreča skupnost Walser v dolini Aosta. Seveda pa je to le ena izmed številnih klasifikacij manjšin. Kater na primer razlikuje pet različnih kombinacij v odnosu med državo, narodom in manjšinami:

- etnično homogene države, ki ne obsegajo celotnega nacionalnega ozemlja in imajo zato močne nacionalne manjšine v sosednjih državah (na primer Madžarska);
- etnično homogene države, ki obsegajo celotni ali večji del svojega etničnega ozemlja (na primer Portugalska);
- etnično pretežno homogene države, ki obsegajo večji del svojega etničnega ozemlja (na primer Poljska ali Slovenija);
- države, ki obsegajo celotni ali večji del svojega etničnega ozemlja, a tudi številne etnične manjšine (na primer Francija);
- multinacionalne federalizirane države, ki lahko vključujejo tudi nacionalne manjšine sosednjih držav in druge etnične skupine (na primer bivša Jugoslavija).

V genetskem pogledu se manjšine običajno dele na avtohtone in neavtohtone. V prvem primeru so to lahko

"staroselci" kot na primer Indijanci v Ameriki ali Laponci v Skandinaviji ali druge historično prvobitne etnične skupine, kot so Baski ali Bretonci. Neavtohtone manjšine tvorijo "osvajalci", kot so Tataři v Rusiji ali Švedi na Finskem, bolj ali manj prostovoljno "razseljene skupine", kot so Nemci ali Judje v Rusiji in drugih vzhodnoevropskih državah ali Krimski Tataři in črnici v Ameriki; v to skupino lahko nenazadnje prištejemo še begunce in tako imenovane "gastarbajterje".

Ali se bo za vse te različne etnične skupine in regionalne skupnosti, male narode, nacionalne in jezikovne manjšine sprožil proces, ki smo ga v začetku tega članka označili s paradoksom ABC? Do katere skale sega kohezivna moč državnega nacionalizma? Ali bo politična karta sveta v prihodnosti sestavljena iz nepregledne množice žepnih državic, ali bodo to federalizirani kantoni makroregionalnih zvez po švicarskem vzoru ali zgolj funkcionalne regije velike svetovne države? In kaj bo z neteritorialnimi etničnimi skupnostmi in drugimi in tretjimi generacijami emigrantov v večjih urbanih območjih? In če je pravica do samoodločbe omejena le na avtohtone teritorialne skupnosti, do kod nazaj naj sploh sega pojem avtohtonosti?

Očitno je odnos med državnim konservativnim nacionalizmom in neonacionalističnimi in regionalnimi gibanji lahko zelo zapleten in protisloven. Trenutni trendi vodijo tako v državno drobitev multinacionalnih držav po principu "osvobodilnega" državnega nacionalizma manjših narodov Srednje in Vzhodne Evrope, a tudi drugih kontinentov, kot v smeri regionalističnih, avtonomističnih in federalističnih zahtev subnacionalnih družbenih skupnosti. V obeh primerih igra teritorialna zavezanost "novih" političnih subjektov zelo važno vlogo. Narodi in različne avtohtone etnične in regionalne skupnosti za razliko od državnih tvorb niso le del bolj ali manj spremenljivega geografskega prostora, ampak se sklicujejo na točno opredeljen kulturni prostor, od katerega črpajo tudi svojo enkratnost, posebnost in različnost. Prekrivanje teh prostorov seveda odpira konflikte med mejnimi skupnostmi, zlasti pa na relaciji država-regionalna skupnost, saj si država oziroma v državi dominantna kultura prisvaja suvereni nadzor nad lastnim ozemljem. Posebno vprašanje neonacionalističnih gibanj je zato uporabnost principa samoodločbe in njegove raztegljivosti na avtohtone teritorialne skupnosti "subnacionalnih" dimenzij (Knight, 1988), saj je praviloma državni in zato tudi mednarodni aparat usmerjen v varovanje obstoječega stanja in zato že "a priori" zavrača vsakršen poskus spreminjanja državnega reda. Mednarodno priznana pravica do samoodločbe vseh "ljudstev" (po dicituri OZN) se tako v praksi omejuje na situacije zunanje dominacije s posebnimi določbami za tako imenovane staroselce, ne omenja pa razmer "interne kolonizacije", ki neposredno zadevajo avtohtone teritorialne skupnosti razvitega sveta.

Posebno poglavje predstavljajo etnične, jezikovne in zlasti nacionalne manjšine, katerim je še posebno v Evropi namenjenih relativno veliko mednarodnih aktov in dogovorov. Toda zopet se srečujemo z vprašanjem skale in vrste: jezikovne ali etnične manjšine se običajno funkcionalno razlikujejo od nacionalnih, manj očitna pa je razlika med "narodi brez države", "internimi" etničnimi skupinami in historičnimi regionalnimi skupnostmi. Ali so Baski isto kot Furlani, Furlani isto kot Istrani in Istrani isto kot Škoti? Kje je meja med varstvom kulturnih značilnosti, teritorialno avtonomijo in odcepitvijo? In kdo jo bo postavil? Državna uprava, periferne skupnosti, naddržavni organizmi? Prihodnja desetletja

bodo pokazala, ali bodo v tem "dvoboju" uspešnejše regionalne skupnosti ali državni aparat ali "evro-" oziroma "mondokracija", zaenkrat pa ohranjajo državni centri v Evropi, ne glede na postopni proces mednarodne integracije, škarje, platno, a tudi meter še vedno dokaj trdno v svojih rokah. Vsekakor je pričakovati, da bodo ravno v tem dokaj delikatnem obdobju integrativnih procesov in politične tranzicije na kontinentu zlasti obmejne regije in obmejne regionalne skupnosti odigrale še posebno funkcijo v medsebojnem zbliževanju in odpravljanju napetosti ter pri gradnji konkretnih temeljev bodočega evropskega skupnega "doma". A o tem kaj več prihodnjic.

RIASSUNTO

L'articolo vuole tracciare un profilo delle relazioni esistenti tra 'nazionalismo' e 'regionalismo' intesi come fenomeni sociali spazialmente rilevanti. Viene così sottolineata la modernità del nazionalismo 'statale' che si è sviluppato in particolare dopo la Rivoluzione francese e la funzione politica posta nel 'popolo'. Il concetto di 'uguaglianza' si manifestò però poi con la diffusione dell'istruzione e la crescente mobilità sociale e spaziale voluta da un sistema di produzione capitalistico centralista come un fattore di 'standardizzazione' culturale che colpì in particolar modo le comunità periferiche culturalmente 'diverse'. Il regionalismo è perciò visto come una risposta a questo modello di sviluppo del mondo Occidentale che peraltro è andato attenuandosi a partire dagli anni sessanta in poi, quando lo Stato ha visto erodere parte del proprio potere dagli organismi internazionali e dalla progressiva integrazione europea, ma anche da una crescente domanda di decentralizzazione da parte delle regioni e delle comunità regionali. Ma quale sarà la futura carta politica europea e mondiale? Ci sarà una frammentazione quasi feudale in Stati di formato tascabile, o vi sarà una confederazione di cantoni nell'ambito di un super-stato continentale? E non ci sarà conflitto tra le popolazioni autoctone e quelle immigrate? Insomma, l'autogestione territoriale è una cosa possibile?

LITERATURA

Aarebrot, F. H., On the structural basis of regional mobilization in Europe, v: B. De Marchi in A. M. Boileau (eds), *Boundaries and Minorities in Western Europe*, Milano, 1982, str. 33-91;
Agnew, J. A., Structural and dialectical theories of political regionalism, v: A. D. Brunett in P. J. Taylor (eds), *Political Studies from Spatial Perspectives*, London, 1981, str. 275-289;

Anderson, A. B., Ethno-nationalism and regional autonomy in Canada and Western Europe, v: R. R. Preudas, S. W. R. de Samarasinghe in A. B. Anderson (eds), *Secessionist Movements in Comparative Perspective*, London, 1990, str. 168-180;

Anderson, J., Nationalist ideology and territory, v: R. J. Johnston, D. Knight in E. Kofman (eds), *Nationalism, Self-Determination and Political Geography*, London, 1988, str. 18-39;

Connor, W., A nation is a nation, is a state, is an ethnic group is a... *Ethnic and Racial Studies* 4, 1978, str. 377-400;

- Deutsch, K. W.**, Nationalism and its Alternatives, New York, 1969;
- Gellner, E.**, Nations and Nationalism, London, 1983;
- Knight, D. B.**, Identity and territory: geographical perspectives on nationalism and regionalism, *Annals of the Association of American Geographers* 72, 1982, str. 514-531;
- Knight, D. B.**, Self-determination for indigenous peoples: the context for change, v: R. J. Johnston, D. Knight in E. Kofman (eds), *Nationalism, Self-Determination and Political Geography*, London, 1988, str. 117-134;
- Koter, M.**, Geographical classifications of ethnic minorities, *Geographica Slovenica* 24, 1993, str. 123-138;
- Rokkan, S. in Urwin, D. W.**, *Economy, Territory, Identity*, London, 1983;
- Sack, R. D.**, *Human Territoriality: Its Theory and History*, Cambridge, 1986;
- Smith, A. D.**, The origins of nations, *Ethnic and Racial Studies* 3, 1989, str. 340-367;
- Snyder, L. L.**, *The New Nationalism*, New York, 1968;
- Weber, E.**, *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870-1914*, London, 1979;
- Williams, C. in Smith, A. D.**, The national construction of social space, *Progress in Human Geography* 7, 1983, str. 502-518;
- Zelinsky, W.**, What do we mean by "ethnicity"? Toward a definition and typology, *Geographica Slovenica* 24, 1993, str. 115-122.